

**KICHIK SHAHARLARDA MA'MURIY OBYEKTЛАRNING JOYLASHUV
AHAMIYATI**

Fayziyev Xurshid Dilshadovich

Qodirova Surayyo Adilovna

Rahbar.

Toshkent Arxitektura Qurilish Universiteti.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17342255>

Kichik shaharlarda ma'muriy obyektlarning joylashuvi hududni boshqarish tizimining samaradorligi, aholining davlat xizmatlariga bo'lgan qulay kirish imkoniyati, shahar makonining ijtimoiy va iqtisodiy faolligi hamda ekologik barqarorlik darajasiga bevosita ta'sir etuvchi muhim omillardandir.

Bunday obyektlar – hokimiyat, prokuratura, sud, soliq inspeksiyasi, kadastr, reyestr, “Yagona darcha” markazlari, mahalla va yoshlar ishlari bo'limlari kabi muassasalar – aholining kundalik ehtiyojlariga xizmat qiluvchi markazlar bo'lib, ularning fazoviy joylashuvi boshqaruv tizimining ochiqqligi va aholiga yaqinligini belgilab beradi. Jahon tajribasi shuni ko'rsatadiki, kichik va o'rta shaharlarda ma'muriy obyektlarni markaziy jamoat maydonlari atrofida jamlash boshqaruvning shaffofligi va aholining ishtirokini kuchaytiradi. Masalan, Italiya, Ispaniya va Germaniya tajribasida hokimiyat binolari, pochta, bank va notarial idoralar bir markazda, piyoda yurish masofasida joylashtirilgan.

Skandinaviya mamlakatlarida esa “yagona xizmat markazlari” tizimi orqali barcha davlat idoralari yagona xizmat maydoni asosida faoliyat yuritadi, bu esa aholiga vaqt va masofa jihatidan yengillik yaratadi. O'zbekistonning amaldagi me'yorlari – xususan ShNQ 2.07.01-23 “*Aholi punktlarining hududlarini rivojlantirish va qurishni shaharsozlik jihatidan rejalashtirish*” hujjatiga ko'ra, ma'muriy zonalar bosh reja va detallashtirilgan rejalashtirish hujjatlarida alohida funksional hudud sifatida belgilanadi. Ular xizmat ko'rsatish radiuslari, piyoda va jamoat transporti yondashuv masofalari, muhofaza zonalar hamda xavfsizlik talablariga qat'iy amal qilgan holda loyihalanadi. Shahar markazida joylashgan hokimiyat va unga yaqin davlat xizmatlari binolari 5–10 daqiqa piyoda yondashuv radiusida, 200–300 metr ichida jamoat transporti bekatlari bilan ta'minlanishi lozim.

Aholining barcha toifalari, jumladan nogironligi bo'lgan shaxslar uchun to'siqsiz muhit yaratish – arxitektura va shaharsozlikda muhim ijtimoiy mezondir. Shuning uchun zamonaviy ma'muriy majmualarda panduslar, liftlar, taktil yo'lakchalar, keng eshiklar va mos sanitariya xonalari joriy etilishi shart. Shahar markazidagi ma'muriy majmualar piyodalar uchun qulay, ochiq va xavfsiz bo'lishi zarur. Bu borada “kuzatuv ostidagi ko'cha” tamoyili – faol birinchi qavatlar, shaffof vitrinaviy fasadlar, kechasi ham yoritilgan maydonlar qo'llanilishi lozim. Fasad kompozitsiyasi davlat ramzlari, axborot belgilarining aniq ko'rinishi bilan ajralib turadi, old maydon esa kutish, yig'ilishlar va ijtimoiy tadbirlar uchun ochiq jamoat makoni sifatida tashkil etiladi. Arxitektura yechimlarida energiya samaradorligi, tabiiy shamollatish, quyosh panellari, yomg'ir suvlarini yig'ish tizimlari, issiqlik va akustik izolyatsiya choralari tatbiq etilishi, ekologik jihatdan toza materiallardan foydalanilishi tavsiya etiladi. Shuningdek, kichik shaharlarda ma'muriy obyektlarni joylashtirishda politsentrik model, ya'ni bir markazdan tashqari yangi turar-joy massivlari yoki sanoat zonalar yaqinida kichik “filial markazlar” tashkil etish muhim.

Bu model xizmatlarning markazdan uzoq hududlarga yetib borishini ta'minlaydi va transport yuklarni kamaytiradi. Masalan, 20–40 ming aholilik shaharlarda markaziy yadroda hokimiyat va “Yagona darcha” joylashsa, ikkilamchi markazlarda mahalla, yoshlar markazi va YHXB bo'limi filiallari bo'lishi maqsadga muvofiq. Bunday tizim fuqarolarga xizmatlarni yaqinlashtiradi va shahar ichidagi oqimlarni teng taqsimlaydi.

Zamonaviy shaharsozlikda “15 daqiqalik shahar” konsepsiyasi, tranzitga yo'naltirilgan rivojlanish (Transit Oriented Development – TOD) va raqamli xizmatlarni jismoniy yaqinlik bilan birlashtirish tajribalari kichik shaharlar uchun ham dolzarbdir.

Raqamli xizmatlar tizimi – elektron navbat, onlayn arizalar, masofaviy konsultatsiya markazlari – jismoniy xizmat ko'rsatish bilan uyg'unlashgan holda ishlasa, fuqarolarga yanada qulay sharoit yaratiladi. Shuningdek, ma'muriy obyektlarning joylashuvi uchun ekologik mezonlar ham muhimdir: daraxtli soya, mikroiklimni yumshatuvchi yashil hududlar, yomg'ir suvlarini boshqaruvchi landshaft yechimlar, shovqin va zararli gazlardan himoya qiluvchi yashil to'siqlar tizimi yaratish shahar muhitini yanada qulaylashtiradi. Ma'muriy obyektlarning joylashuvi samaradorligini baholash uchun asosiy ko'rsatkichlar sifatida aholining piyoda yondashuv radiusidagi ulushi, xizmat olish uchun sarflanadigan vaqt, jamoat transporti bilan qamrov darajasi, to'siqsiz kirish imkoniyati, energiya samaradorligi va yoritish sifati olinadi.

Ushbu yondashuvlar asosida kichik shaharlarda ma'muriy obyektlarning joylashuvi tizimini ilmiy asosda belgilash boshqaruvning sifatini, davlat xizmatlarining ochiqligini, ijtimoiy adolatni hamda shahar jozibadorligini oshiradi. Xulosa qilib aytganda, ma'muriy obyektlarning joylashuvi shunchaki bino tanlash masalasi emas, balki boshqaruv sifati, fuqarolik ishonchi va jamoat makonining sifatini belgilovchi shaharsozlik strategiyasidir. Shu bois, bosh reja va detallashtirilgan rejalashtirish hujjatlarida ma'muriy obyektlarning fazoviy joylashuvi aholining ehtiyojlari, ekologik omillar, transport yondashuvi, to'siqsiz muhit va raqamli xizmatlar integratsiyasi bilan uyg'un holda ishlab chiqilishi zarur. Ana shunda kichik shaharlar boshqaruvi samarali, yashash muhiti esa insonparvar va barqaror bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. **ShNQ 2.07.01-23.** “Aholi punktlarining hududlarini rivojlantirish va qurishni shaharsozlik jihatidan rejalashtirish”. – Toshkent: Qurilish va uy-joy kommunal xo'jaligi vazirligi, 2023.
2. **Qurilish me'yorlari va qoidalari (QMQ 2.08.02-23).** “Jamoat binolari va inshootlar”. – Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Qurilish vazirligi, 2024.
3. **Gehl, Jan.** *Cities for People*. – Washington, D.C.: Island Press, 2010.
4. **UN-Habitat.** *Guidelines on Urban and Territorial Planning*. – Nairobi: United Nations Human Settlements Programme, 2015.
5. **OECD.** *Rural-Urban Linkages and Small Cities Development: Policy Perspectives*. – Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development, 2021.